

ห้องปฏิบัติการศิลปะ

ความหมาย

ห้องปฏิบัติการศิลปะ (Art Studio) หรือนิยมเรียกทับศัพท์สั้นๆ ว่า "สตูดิโอ" คือ สถานที่ปฏิบัติงานของศิลปินหรือช่างศิลปะ คำว่าสตูดิโอมาจากคำภาษาละตินว่า สตูดิอุม (studium) มีความหมาย เช่นเดียวกับศัพท์ในภาษาอิตาเลียนว่า บอตเตก้า (bottega) และศัพท์ในภาษาฝรั่งเศสว่า อะเตลียเอร์ (atelier)

ประวัติความเป็นมา

ระยะเวลาที่ศิลปะรุ่งเรืองสูงสุดในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance) ในดินแดนแหลมอิตาลี โดยเฉพาะที่เมืองฟลอเรนซ์นั้น มีสถานที่ประเภทนี้ประมาณ 20 ถึง 30 สกูลช่าง (school) ศิลปินในสายจิตรกรรม และประติมากรรมของเอกศิลปินผู้มีชื่อเสียง (maestro = master) ที่มีอยู่ในยุคนี้ สำหรับฝึกผู้ที่ปวารณาตนขอเป็นศิษย์ ศิษย์เหล่านี้จะเป็นผู้ช่วยในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะบางส่วน ของศิลปินตามการควบคุมแนะนำของศิลปินเจ้าสำนักเอง ผลงานที่เสร็จเรียบร้อยแล้วจะถือเป็นผลงานของศิลปินเองที่ตัวศิลปินจะจารลายมือชื่อของตนกำกับไว้แสดงความเป็นเจ้าของอย่างถูกต้อง เพราะการช่วยทำงานในลักษณะนี้ถือเป็นการฝึกฝีมือ และเรียนรู้กลวิธีเฉพาะของสกูลช่างนั้นๆ โดยมีเจ้าสำนักเป็นผู้กำกับการทำงาน จึงไม่ถือเป็นผลงานของผู้เข้าฝึกแต่ประการใด สกูลช่างของเลโอนาร์โด ดา วินชี (Leonardo da Vinci) กับปีเตอร์ พอล รูเบนส์ (Peter Paul Rubens) เป็นตัวอย่างของสถานที่ปฏิบัติงานศิลปะประเภทนี้ในแหลมอิตาลี ซึ่งมีชื่อเสียงเป็นอย่างมาก

ในประเทศฝรั่งเศส คำว่า อะเตลียเอร์ ใช้เรียกสถานที่ปฏิบัติงานศิลปะอย่างย่อๆ เพื่อความง่ายและสั้น ซึ่งย่อมาจากคำเต็มว่า อะเตลียเอร์ ลิเบร (atelier libre) ใน

ที่ทำงานประเภทนี้ มักจะจัดให้มีนางแบบหรือนายแบบเปลือยมาเป็นแบบให้ในช่วงเวลาที่กำหนด จะไม่มีครูสอนประจำ ผู้ฝึกไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนแต่ประการใด อะเตลียเอร์ที่มีชื่อเสียงในนครปารีส ริเริ่มขึ้นโดยชูอ็ิสต์ (Suisse) ศิลปิน ที่นิยมเข้าไปทำงาน มีจิตรกรเอกในลัทธิจินตนิยม (Romanticism) และลัทธิประทับใจ (Impressionism) เช่น เดอลากรัว (Delacroix) กูร์เบท์ (Courbet) มาเน (Manet) โมเน (Monet) และเซซาน (Cezanne) อะเตลียเอร์ จูเลียน (Atelier Julian) ซึ่งเปิดขึ้นในปี ค.ศ.1860 ที่นครปารีสนั้น ก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นที่ทำงานในลักษณะที่กล่าวมาแล้ว แต่เพิ่มให้มีการเรียนการสอนขึ้น มาติส (Matisse) และเลเช (Leger) ศิลปินแห่งลัทธิสำแดงพลังอารมณ์ (Expressionism) ก็เคยศึกษา ณ ที่นี้

ลักษณะสำคัญของห้องปฏิบัติการศิลปะ

ในอดีต ปัจจัยสำคัญที่ต้องคำนึงถึงเป็นอย่างยิ่งในห้องปฏิบัติการศิลปะ คือ แสงสว่างตามธรรมชาติ แสงที่ถือว่าเหมาะสมที่สุด และดีที่สุดคือ แสงทางทิศเหนือ เพราะทำให้เห็นระดับสีต่างๆ ตามความเป็นจริง ดังนั้นห้องปฏิบัติการศิลปะจึงมักหันไปทางทิศเหนือ เพื่อศิลปินสามารถทำงานได้ตลอดทั้งวันโดยไม่ต้องหลบแสงที่รบกวนการทำงาน เช่น แสงแดดที่ร้อนแรงทางทิศตะวันออกในตอนสายและทิศตะวันตกในตอนบ่าย ถ้าแสงเข้าทางทิศเหนือ จะทำให้ได้แสงสว่างที่พอดี ไม่ร้อนแรงหรือสว่างจ้าจนเกินไป รวมทั้งให้ความรู้สึกสดชื่นแก่ผู้ที่ทำงานได้ยาวนาน

ศิลปินในอดีตบางคนนิยมให้แสงเข้าจากหน้าต่างบานเดียว บางคนก็ชอบให้เข้าจากหลายบาน หรือบางคนก็ชอบแสงเข้ามาจากเบื้องบน คือจากหลังคา ซึ่งที่จริงแล้ว

แสงที่เหมาะสมที่สุดนั้นเป็นไปตามรสนิยมเฉพาะตัวของศิลปินแต่ละคน ศิลปินบางคนก็เลือกที่จะพึ่งแสงสว่างจากแหล่งอื่น เช่น ไฟฟ้า เพราะมีความสะดวกกว่า และไม่ต้องคำนึงถึงอุปสรรคของภูมิอากาศและช่วงเวลาต่างๆ ของวัน ซึ่งแสงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แสงสว่างเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในสิ่งแวดล้อมที่ศิลปินทำงาน

โจเซฟ อัลเบอร์ส (Josef Albers) จิตรกรและนักทฤษฎีทางด้านสีชาวอเมริกันในลัทธินูนตรีนิซึม (Suprematism) ซึ่งเป็นศิลปะแนวนามธรรม (abstract art) ที่เน้นรูปร่างพื้นฐานแบบเรขาคณิตและสี เป็นหัวใจในการแสดงออกได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า จิตรกรรมในรูปแบบเนื้อหาต่างๆ นั้น แม้แต่รูปทิวทัศน์ ซึ่งจิตรกรต้องศึกษานับที่ก และถ่ายทอนอกอาคาร (en plein air = open air or outdoor) ควรต้องเติมแต่งผลงานขั้นสุดท้ายก่อนเสร็จในห้องปฏิบัติการศิลปะ เพราะห้องมีสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ใกล้เคียงกับสถานที่จัดแสดงผลงานศิลปะ ที่ศิลปินจะนำผลงานของตนไปติดตั้ง เช่น แกลเลอรี (gallery) หอแสดงนิทรรศการทางศิลปะ (art exhibition hall) หรือ พิพิธภัณฑ์ศิลปะ (art museum) เพราะส่วนใหญ่แล้วสถานที่เหล่านี้จะนำผลงานศิลปะจัดแสดงภายในอาคาร ซึ่งสภาวะของแสงภายในอาคารของสถานที่จัดแสดงผลงานศิลปะย่อมมีลักษณะใกล้เคียงกับแสงในห้องปฏิบัติการศิลปะ อัลเบอร์สกล่าวว่า แสงภายในอาคารในช่วงเวลากลางวันนั้นจะมีแสงสีที่ร้อนกว่าแสงภายนอกอาคาร ส่วนเวลาเย็นนั้นแสงภายในอาคารจะมีแสงสีที่เย็นกว่าแสงภายนอกอาคารซึ่งจะให้ผลที่กลับกันในกรณีของแสงนอกอาคาร เขาเตือนศิลปินว่า ปัจจุบันนี้ผู้เข้าชมงานศิลปะจะเห็นผลงานศิลปะในแสงไฟฟ้ามากกว่าแสงตามธรรมชาติ สถานที่จัดแสดงผลงานศิลปะส่วนใหญ่ โดยเฉพาะสถานที่ดีๆ นั้น มักนิยมใช้แสงไฟฟ้าจากไฟที่มีแสงเรือง (fluorescent light) เพราะมีความผสมผสานระดับแสงสีระหว่างสีร้อนและสีเย็น (warm and cool color tone) ที่พอเหมาะ การพึ่งแสงทางทิศเหนือ แบบระบบแสงของอะเตลิเยร์ในอดีต จึงมีคตินิยมของธรรมชาติของการเห็นผลงานศิลปะในปัจจุบัน แม้ว่าแสง

จากทิศเหนือจะเป็นแสงที่กรองแสงแดดแรงๆ และสะท้อนแสงที่นุ่มนวลพอดีให้แก่ห้องปฏิบัติการศิลปะ แต่ผลงานศิลปะที่ได้ จะมองเห็นแตกต่างออกไปเมื่อผลงานถูกนำไปติดตั้งแสดงในแสงไฟฟ้า ดังนั้นอัลเบอร์สจึงเสนอแนะว่า ศิลปินก็ควรปฏิบัติงานภายใต้แสงไฟฟ้าเช่นกัน โดยเฉพาะแสงไฟที่มีแสงเรือง

เนื่องจากสื่อหรือวัสดุที่ใช้ทำงานศิลปะหลายชนิดเป็นสารพิษ เช่น สีน้ำมัน สารละลายที่ใช้ผสมสีน้ำมัน วัสดุที่ใช้ในการทำเซรามิกส์ ฯลฯ ห้องปฏิบัติการศิลปะ จึงควรมีการถ่ายเทอากาศที่ดี เช่น มีพัดลมดูดอากาศ โปร่งอากาศถ่ายเทได้ดี มีที่เก็บวัสดุที่มีพิษในสภาพที่ปลอดภัย นอกจากนี้แล้วควรมีเครื่องมือทำความสะอาดเก็บประจำไว้ในห้อง ซึ่งควรใช้เครื่องมือที่เหมาะสม เช่น ถ้ำห้องปฏิบัติการนั้นไม่มีผู้คนที่เปื้อนหรือสัมผัสกับสภาพ ตัวอย่างเช่น ผงจากหินสบู่น้ำที่ใช้แกะสลักรูปประติมากรรม ควรใช้เครื่องดูดฝุ่น หรือไม้ถูพื้นที่เปียกหมาดๆ แทนการใช้ไม้กวาด เพราะไม้กวาดเพียงแต่ไล่ฝุ่นหรือสารพิษให้กระจายไปทั่วห้อง ห้องปฏิบัติการศิลปะควรมีชั้นหรือที่เก็บหรือพักผลงานศิลปะที่กำลังทำและยังไม่เสร็จเรียบร้อย โดยเฉพาะถ้าห้องปฏิบัติการศิลปะนั้น เป็นห้องที่ใช้ร่วมกันในกลุ่มคนจำนวนมาก ถ้าห้องปฏิบัติการศิลปะเป็นห้องส่วนตัวในสถานที่พักของศิลปิน ห้องปฏิบัติการนั้นควรอยู่ห่างจากบริเวณครัว และไม่ควรให้เด็กเข้าไปในขณะที่ศิลปินกำลังทำงานกับวัสดุที่เป็นสารพิษ และยังทิ้งกระเบื้องอยู่ในขณะที่ผลงานยังไม่เสร็จสิ้น หรือสารพิษต่างๆ ยังไม่ได้เก็บเข้าที่ให้มิดชิด

ห้องปฏิบัติการศิลปะกับการเรียนการสอนศิลปะ

ในปัจจุบันนี้การเรียนการสอนในสาขาวิชาศิลปะ มักประกอบด้วยวิชาที่เรียนรู้ทั้งในภาคทฤษฎี (theory) และภาคปฏิบัติ (studio practice) บางวิชาก็มีแต่ภาคทฤษฎีล้วน เช่น ประวัติศาสตร์ศิลป์ แต่บางวิชาที่อาจจะเน้นด้านภาคปฏิบัติ โดยมีภาคทฤษฎีประกอบ เช่น จิตรกรรม

ห้องที่ใช้ในการเรียนภาคปฏิบัตินั้น มักเรียกกันว่า ห้องปฏิบัติงานศิลปะหรือสตูดิโอ เช่น สตูดิโอจิตรกรรม (painting studio) เพราะนอกจากจะใช้ในการเรียนภาคปฏิบัติ โดยมีครูเป็นผู้ควบคุมและให้คำแนะนำในช่วงเวลาเรียนแล้วยังเป็นสถานที่ที่นักเรียนใช้ทำงานนอกเวลาเรียนหลังเลิกเรียนแล้วโดยไม่มีครูควบคุมหรือสอน บางครั้งสถานศึกษาอาจว่าจ้างนายแบบหรือนางแบบเปลือยมาเป็นแบบให้นักศึกษาได้ฝึกวาดหรือระบายในช่วงนอกเวลาเรียนนี้ ผลงานฝึกวาดมักอยู่ในลักษณะของภาพร่าง (sketch) เช่น การวาดเส้นแบบสัมผัส (contour drawing) และเรียกกันว่า ผลงานฝึกนอกเวลา ซึ่งเป็นศัพท์ภาษาฝรั่งเศสว่า โครคี (croquis) หรือ โดยนัย หมายถึง งานที่นักศึกษาฝึกด้วยตนเอง โดยปราศจากผู้สอน ผลงานเหล่านี้จะไม่ถูกครูตรวจหรือประเมินผลใดๆทั้งสิ้นเพราะเป็นการทำงานด้วยความสมัครใจ ดังนั้นช่วงเวลาที่ใช้ฝึกวาด หรือระบายนี้จึงมักเรียกกันว่า ช่วงการฝึกนอกเวลา (croquis session)

ไปด้วย

คำว่า ห้องปฏิบัติงานศิลปะนั้น นอกจากจะใช้ในการเรียนการสอนศิลปะแล้ว คำศัพท์นี้ยังใช้เรียกห้องทำงานศิลปะส่วนตัวของศิลปินอาชีพ หรือครูศิลปะในสถาบันการศึกษา ครูศิลปะนั้นนอกจากหน้าที่ในการสอนแล้ว ยังทำงานศิลปะของตนเองอีกด้วย ห้องพักของครูศิลปะจึงมักประกอบด้วยส่วนที่เป็นห้องทำงานวิชาการและส่วนที่เป็นห้องปฏิบัติงานศิลปะ นักศึกษาศิลปะในระดับปริญญาโทขึ้นไปในสถาบันการศึกษาศิลปะบางแห่ง จะจัดให้มีห้องปฏิบัติงานศิลปะ เพื่อให้นักศึกษาระดับนี้ทำงานของตนเองนอกเวลาเรียนเป็นส่วนตัว หรือใช้ร่วมกันในกลุ่มเล็กๆ เช่น 2 - 3 คนแล้วแต่ขนาดเนื้อที่ ที่คณะมีสิทธิในการใช้สอย ในขณะที่ห้องปฏิบัติงานศิลปะของนักศึกษาระดับปริญญาตรีมักเป็นห้องรวมใหญ่ ที่ชั้นเรียนทั้งชั้นใช้ในการทำงานปฏิบัติ ขณะเรียน และนอกเวลาเรียน

มะลิฉัตร เอื้ออาพันธ์

บรรณานุกรม

- มะลิฉัตร เอื้ออาพันธ์. "คำของศิลปะ," ใน *สุจิตร์งานนิทรรศการศิลปกรรม ประสานมิตร ครั้งที่ ๕*. ภาควิชาศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, มกราคม 2528.
- Adeline, Jules. *The Adeline Art Dictionary*. New York : Frederick Ungar Publishing Co., 1976.
- Chaet, Bernard. *An Artist's Notebook : Techniques and Materials*. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1979.
- Mayer, Ralph. *A Dictionary of Art Terms and Techniques*. New York : First Barnes and Noble Books, 1981.
- The Reader's Digest Great Encyclopedic Dictionary : Volume 3*. London : Oxford University Press, 1976.